

Νικόδημος αγιορείτης. Ο στρηρός εργάτης της ενθέου λογιосύνης (Μητροπολίτης Προικοννήσου Ιωσήφ)

/ [Πεμπουσσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Διάλεξις που δόθηκε στη Νάξο στις 12 Ιουλίου 2018

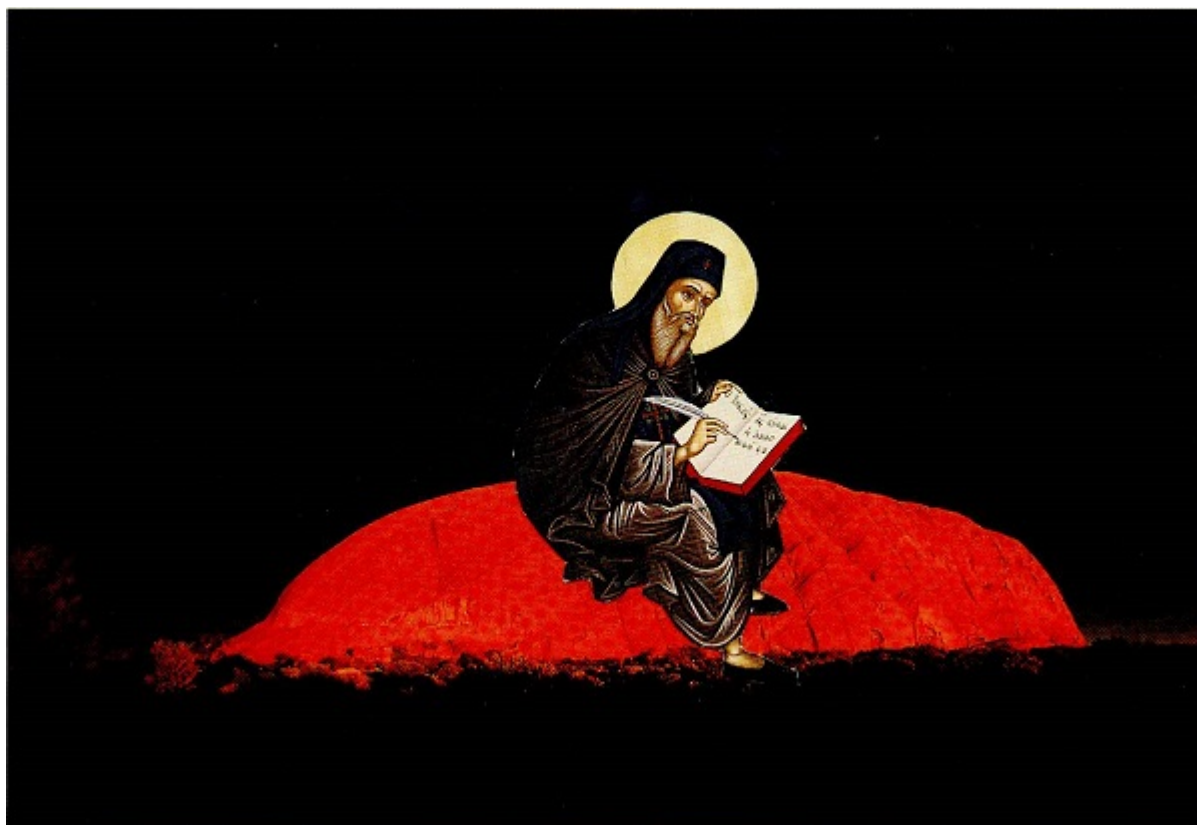
Σεβασμιώτατε και πολυφίλητε Αδελφέ άγιε Παροναξίας κ. Καλλίνικε,
Εντιμολογιώτατε κύριε Πρόεδρε Πρωτοδικών Νάξου και αξιότιμοι κύριοι
εκπρόσωποι των λοιπών Αρχών της Νήσου,
Αξιότιμε κ. Πρόεδρε και αγαπητά μέλη του Συλλόγου Φίλων της Βυζαντινής
Μουσικής και Παραδόσεως Νάξου «Ο Άγιος Νικόδημος»,
Φιλόμουσος ομήγυρις!

Με πολλή συγκίνησι και χαρά ευρίσκομαι για πρώτη φορά στην αγιοτόκο Νάξο,
προσκεκλημένος της αγάπης σας, προκειμένου να τιμήσωμε το εκλεκτό βλάστημα
και μέγα κλέος και καύχημα της νήσου, τον Αγιορείτη Άγιο Νικόδημο, τον κατά
κόσμο Νικόλαο Καλλιβούρτζη, τον και προστάτη του αξιονομάστου Συλλόγου σας.

Επικαλούμενος εξ αρχής την αγία του ευχή θέλω να σημειώσω ότι δεν θα

ασχοληθώ με τα βιογραφικά του στοιχεία. Τα γνωρίζετε καλλίτερα από μένα και δεν είναι συνετό κάποιος να κομίζει γλαύκα εις Αθήνας! Άλλωστε τα της θεοφιλούς πολιτείας του τα έχουν παρουσιάσει και για τους πέραν της Νάξου η του Αγίου Όρους με πολλή επιτυχία οι διάδοχοί του Συναξαρισταί. Το θέμα μου λοιπόν είναι: «Νικόδημος ο Αγιορείτης, ο στερηρός εργάτης της ενθέου λογισύνης».

Λόγιοι συνήθως θεωρούνται οι πολυίδμονες· αυτοί που ξέρουν πολλά, οι φιλόστορες, εκείνοι που έχουν πλούσια συγκρότησι και λιπαρά παιδεία, κυρίως ανθρωπιστική, και μεταδίδουν τις γνώσεις τους με ωραίο και μαστορικό λόγο, γραπτό η προφορικό. Και βέβαια η λογισύνη είναι πάντοτε ένας τίτλος τιμής, εξαιρετικά κολακευτικός. Όμως ο συνήθης λόγιος, ο κατά κόσμον σοφός και στυλίστας του λόγου, συχνά αντιμετωπίζει έντονα τον πειρασμό να «πάρουν τα μυαλά του αέρα», κατά το δη λεγόμενον, και να μετατραπή σε ένα φουσκωμένο παγώνι, σε ένα «ψώνιο». Η υπεροψία, το σύμπλεγμα ανωτερότητος και ο σνομπισμός όχι σπάνια, δυστυχώς, συμπεθεριάζουν με τη λογισύνη, οπότε έχουμε περιπτώσεις λογίων που δεν μπορούν να χρησιμεύσουν ουσιαστικά στην κοινωνία. Ο,τι είναι, είναι για τον εαυτό τους. Ζουν σε έναν δικό τους κόσμο, ο λόγος τους γράφεται αποκλειστικά με μικρό το αρχικό λάμδα, συχνά ηχεί ως «χαλκός ηχών» και ακούγεται με καχυποψία. Κάποτε και με πολύ συγκαταβατικά μειδιάματα. Συνήθως δεν πείθει, δεν φωτίζει, δεν παιδαγωγεί, δεν ξυπνά ούτε εγείρει συνειδήσεις. Οπότε, όσο σοφοί κι αν είναι καθ' εαυτούς, είναι κατ' ουσίαν «άτεκνοι» η όπως θα έλεγε και ο Απόστολος, «νεφέλαι άνυδροι... δένδρα φθινοπωρινά, άκαρπα». Μεταξύ τους ίσως κουβεντιάζουν, αλληλοκαταλαβαίνονται, αλληλοτιμώνται και δόξαν παρ' αλλήλων λαμβάνουν. Όμως για τον πολύ λαό είναι κάτι σαν ...εξωγήνιοι!

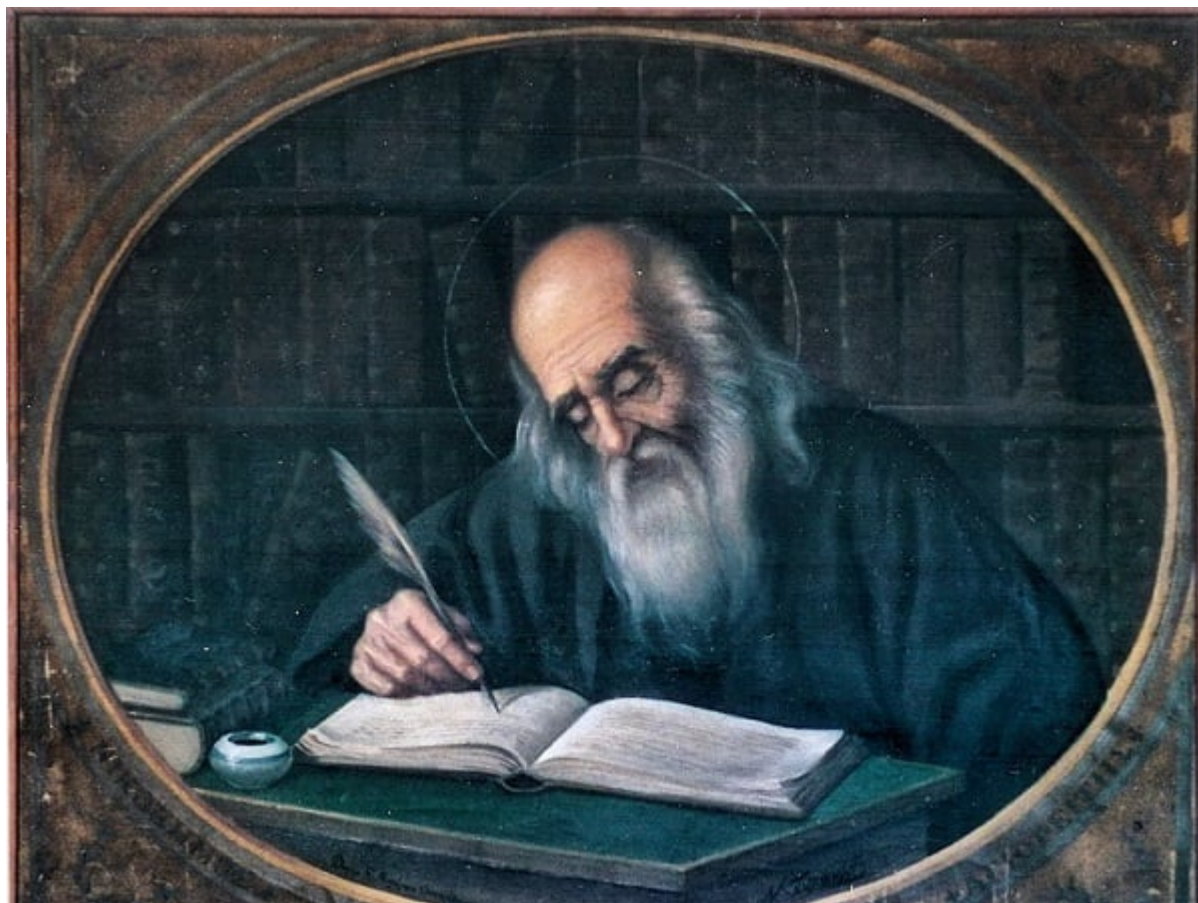
Λόγιος όμως, κατά την ταπεινή μου γνώμη, αληθινός λόγιος και άξιος του ονόματος, είναι αυτός που δεν αρκείται στις γνώσεις και στα γράμματα, αλλά βρίσκεται σε διαρκή βιωματική σχέση όχι τόσο με τις θημωνιές της προς ολίγον ωφέλιμης σοφίας του κόσμου τούτου, αλλά με τον Λόγο! Αυτόν για τον Οποίο ο Θεολόγος Ευαγγελιστής διακηρύσσει στην αρχή του τετάρτου Ευαγγελίου: «Εν αρχή ην ο Λόγος, και ο Λόγος ην προς τον Θεόν, και Θεός ην ο Λόγος». Αυτόν, που είναι η ενυπόστατος Σοφία του Τριαδικού Θεού, το δεύτερο πρόσωπον της Αγίας Τριάδος! Ο Λόγος, η Σοφία, δεν είναι ένα αφηρημένο ουσιαστικό, δεν είναι μια ιδέα, αλλά είναι ένα πολύ συγκεκριμένο πρόσωπο. Είναι ο Ιησούς Χριστός! Είναι ο Λόγος του Θεού που είναι ταυτόχρονα και ο λόγος, δηλ. η μυστική ουσία, η αιτία, το νόημα, η εντελέχεια και ο τελικός σκοπός παντός αγαθού, πάσης αρετής και όλης συλλήβδην της Δημιουργίας. Η οποία άλλωστε εκ του μηδενός ήλθε στο είναι, καλή λίαν, από την άκτιστη δημιουργική Του ενέργεια, μ' έναν λόγο: «Γενηθήτω!». Χωρίς τον Χριστό όλα είναι μάταια και αδιαφόρετα, α-λογα, παρά-λογα, χωρίς νόημα, χωρίς ουσία και σκοπό! Και η πολυμάθεια, και η παιδεία, και η γνώσις, και η περί τον λόγο, προφορικό και γραπτό, δυνότης, και η φιλοσοφία, και η διαλεκτική, και η επιστήμη, και η τέχνη, και ο ίδιος ο πολιτισμός ως σύνολο! Χωρίς τον Χριστό όλα αυτά λειτουργούν αδιαφόρετα, συχνά εντελώς αρνητικά. Είναι ουτοπίες, χίμερες, πειρασμοί και παγίδες. Ο σύγχρονος του ιερού Νικοδήμου Ισαπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός, αυτός που ίδρυσε τόσα και τόσα σχολεία στις ιεραποστολικές του περιοδείες, για ν' ανοίξουν τα μάτια του δούλου Γένους,

κατέκρινε αυστηρά τα «άθεα γράμματα». Οι γιαγιάδες μας μας έλεγαν πως «από τους γραμματισμένους θα χαλάση ο κόσμος!», εννοώντας ακριβώς αυτό που εννοούσε και ο Άγιος Κοσμάς όταν μιλούσε για «άθεα γράμματα». Λόγιος λοιπόν χωρίς Χριστό δεν είναι μόνο α-χριστος, αλλά συχνά και άχρηστος, αν όχι και επικίνδυνος. Για τέτοιου είδους λογίους ταιριάζει ο αποστολικός λόγος: «εματαιώθησαν εν τοις διαλογισμοίς αυτών, και εσκοτίσθη η ασύνετος αυτών καρδιά· φάσκοντες είναι σοφοί, εμωράνθησαν». Συνακόλουθα μια τέτοια λογιοσύνη από πλευράς ορθοδόξων θεολογικών κριτηρίων δεν είναι ούτε επαινετή, ούτε επιθυμητή! Η λογιοσύνη που εμείς τιμούμε και υποστηρίζουμε είναι αυτή που είδαμε και εψηλαφήσαμε κυρίως στα πρόσωπα και τα έργα των Πατέρων της Εκκλησίας. Η λογιοσύνη λ.χ. των Τριών Ιεραρχών και των Καππαδοκών Πατέρων, η λογιοσύνη Αθανασίου του Μεγάλου, Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Αυγουστίνου Ιππώνος, Ανδρέου Κρήτης, Μαξίμου του Ομολογητού, Σωφρονίου Ιεροσολύμων, Ιωάννου του Δαμασκηνού, Φωτίου του Μεγάλου, Θεοδώρου του Στουδίτου, Θεολήπτου Φιλαδελφείας, Γρηγορίου του Παλαμά, Νικολάου του Καβάσιλα, Ευσταθίου Θεσσαλονίκης, Μιχαήλ Αθηνών του Χωνιάτη και ει τινος άλλου, για να αναφερθώ στους πριν την δεύτερη Άλωσι της Κωνσταντινουπόλεως. Αυτή είναι η ένθεος λογιοσύνη και οι μύσται της χαρακτηρίζονται ως «αστέρες πολύφωτοι του νοητού στερεώματος», τους οποίους καλούνται οι πιστοί να ακολουθούν προσεκτικά και με συνέπεια κατά την πορεία τους προς τον νοητό Ήλιο της Δικαιοσύνης. Κατά τους ζοφερούς χρόνους της Τουρκοκρατίας, όταν τα πράγματα για την Εκκλησία και το Γένος είχαν δυσκολέψει εξαιρετικά, δεν μας έλειψαν οι ένθεοι λόγιοι. Ονόματα όπως Μαξίμου του Γραικού, Μελετίου του Πηγά, Κυρίλλου του Λουκάρεως, των δύο Νοταράδων Πατριαρχών Ιεροσολύμων Δοσιθέου και Χρυσάνθου, των τριών Αιτωλών ιερωμένων Χρυσάνθου, Ιωαννουλίου και Κοσμά, του Αθανασίου του Παρίου, Ευγενίου του Βουλγάρεως κ.λπ. βρίσκονται να ακολουθούν με συνέπεια τα βήματα των προηγούμενων τρανών ονομάτων, έστω και σε σαφή απόστασι από εκείνους τους πολύ μεγάλους παλαιούς. Κορυφαίος, κατά τη γνώμη μου, αυτής της δεύτερης ομάδος των μετά την Άλωσι ενθέων λογίων, είναι ο τιμώμενος συμπατριώτης σας Άγιος Νικόδημος, ο «θεορρήμων ο ενθεώτατος», όπως ευστοχώτατα τον εχαρακτήρισε η ιερά υμνογραφία.

Ο Νικόδημος διακρίθηκε από μικρό παιδί σε δύο τομείς: α) στην ευσέβεια και β) στη φιλομάθεια.

Ως προς τον πρώτο: Το σπίτι που γεννήθηκε ήταν θερμοκήπιο της παραδοσιακής νησιώτικης Ορθοδόξου ευσεβείας, με τις πυκνές προσευχές, τις μετάνοιες, τις νηστείες, τις εικόνες, την Παράκλησι, τα Συναξάρια, το καντήλι, το κερί, το μοσχολίβανο, το ψάλισμο, το πρόσφορο, τον αγιασμό, το κόλυβο, το τάμα, τον πυκνό εκκλησιασμό, τον σεβασμό στο ράσο και στην καλογερική, την εξομολόγησι,

την καθοδήγησι από τον πνευματικό, τη στέρεη ενοριακή-κοινοτική συνείδησι, τη φιλαλληλία, την αθόρυβη ελεημοσύνη και την κάθε λογής αδελφική συμπαράστασι στους αναγκεμένους, την αγάπη στα ξωκκλήσια και στα μοναστήρια, τη μετοχή στη γιορτή και στο πανηγύρι του χωριού τις μεγάλες ημέρες του χρόνου. Μ' αυτά μεγάλωσε ο Νικόλαος. Σε ένα τέτοιο κλίμα διαμορφώθηκε η προσωπικότητά του. Αυτές ήταν οι στέρεες βάσεις της ζωής του! Αυτά τον έκαμαν από μικρόν ένθεο και στη συνέχεια τον οδήγησαν στην ολοκληρωτική αφιέρωσι στο Θεό με τη μοναχική του κουρά στο Άγιον Όρος και την δια βίου θεοφιλή νήψι και άσκησι, που τον ανέβασε στα ύψη της αγιότητας.

Ως προς τον δεύτερο τομέα τώρα: Μικρός ακόμα έτρεξε ως διψώσα έλαφος στο σχολείο του Αγίου Γεωργίου εδώ στη Νάξο και εμαθήτευσε παρά τους πόδας του σοφού και αγιασμένου ιερομονάχου Χρυσάνθου του Αιτωλού, αδελφού κατά σάρκα του Ιερομάρτυρος και Ισαποστόλου Αγίου Κοσμά. Ήταν το σχολείο που στάθηκε αντίβαρο στα προπαγανδιστικά σχολεία των Λατίνων, ήτοι εκείνα των Ουρσουλιανών και των Φραγκισκανών και τη Γαλλική Εμπορική Σχολή, που επάσχιζαν να καταπιούν θρησκευτικώς το Ορθόδοξο στοιχείο του νησιού. Το σχολείο του Αγίου Γεωργίου, με τον Χρύσανθο στη διδασκαλική έδρα και με μια πολύ αξιόλογη βιβλιοθήκη, έδωσε ζωή στην Ορθόδοξη Κοινότητα του νησιού και στα παιδιά της. Η μαθητεία σ' αυτό το σχολείο προσέφερε στο μικρό Νικόλαο υγιείς γραμματικές βάσεις. Του άνοιξε διάπλατα τη θύρα στα ένθεα γράμματα.

Στα «γράμματα, σπουδάγματα, του Θεού τα πράγματα»! Αυτά ακριβώς εζήτησε να συμπληρώση εν συνεχεία επί πενταετία στην περίφημη Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης. Επρόκειτο, ως γνωστόν, για ένα λαμπρό εκπαιδευτήριο που οι ευσεβείς ιδρυταί του το είχαν αφιερώσει «εις τον Ιησούν Χριστόν, ως σχολεῖον των ευαγγελικῶν εντολῶν και φροντιστήριον πάντων των Ἑλληνικῶν μαθημάτων», όπως αναφέρεται στον Κώδικα της Σχολῆς. Ο Ἅγιος Νικόδημος και ο Ιερομάρτυς Ἅγιος Γρηγόριος ο Ε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως υπήρξαν οι κορυφαῖοι μαθητές της Ευαγγελικῆς Σχολῆς σε ὅλη της τη μακρά ιστορία. Ἡ Ευαγγελική Σχολή βρισκόταν την εποχή εκείνη υπό τη διεύθυνσι του ιερέως Ιεροθέου Δενδρινού, του Ἰθακησίου. Ο Ιερόθεος ἦταν ἀπόλυτα πιστός στα ἑνθεα γράμματα και στην ευσεβή λογισύνη. Γι' αὐτό ἀπέτρεπε τους μαθητές του να μεταβαίνουν για σπουδές στην «διαφωτισμένη» Ευρώπη, υποστηρίζοντας μετά λόγου γνώσεως ὅτι «αθεΐζουσιν ὅσοι σπουδάζουσιν ἐν τῇ Φραγκίᾳ και μετά την επιστροφὴν αὐτῶν συναθεΐζουσιν και ἐτέρους». Αὐτὴ του ἡ στάσις ἔκαμε τον δυτικόπληκτο μαθητὴ του Αδαμάντιο Κοραή να καταφέρεται σκληρῶς ἐναντίον του. Με τον Δενδρινό λοιπόν Σχολάρχῃ και κοντά σε ἄλλους ἐπίσης θεοσεβεῖς διδασκάλους διδάχθηκε ο νεαρός Νάξιος στοιχεῖα Θεολογίας, Φιλοσοφίας, Φιλολογίας, Ἰατρικῆς, Αστρονομίας και Οικονομίας, καθώς και ξένες γλώσσες ὡς ἡ Γαλλικὴ, ἡ Ἰταλικὴ και ἡ Λατινικὴ. Τis γνώσεις που προσπορίσθηκε δεν τις ἀποθήκευσε ἀκριτα στα ράφια της μνήμης του, οὔτε τις ἐστόλισε ὡς ἄνθη στην κομβιοδόχῃ του, ἀλλὰ τις ἀναμόχλευσε ἐμπόνως μέσα στην καθημερινή πρακτικὴ ἐμπειρία της Ὁρθοδόξου ευσεβείας, δηλ. στην ἐργασία της μετάνοίας, της ἀσκήσεως και της λειτουργικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ και στη θεοφώτιστῃ διδασκαλίᾳ των Ἀγίων Πατέρων και στο βίωμα της ὅλης Εκκλησίας ὡς ἐσταυρωμένης λατρευτικῆς κοινότητος, ἐν πνεύματι και ἀληθείᾳ πορευομένης την στενὴν και τεθλιμμένην οδὸν του Κυρίου, ἐπ' ἐλπίδι Ἀναστάσεως και ζωῆς αἰωνίου. Τis ἔλουσε, με ἄλλα λόγια, στο φῶς της ἀγίας Παραδόσεως και τις κατέστησε ὄργανα και ἐργαλεῖα πνευματικῆς προκοπῆς και ἁγιασμοῦ, ὄχι μόνο για τον εαυτό του, ἀλλὰ για ὅλο το πλήρωμα της Εκκλησίας. Και ὅσον ἀφορᾷ στον εαυτό του, ἀρκεῖ να πούμε ὅτι ἐνωρίτατα ἀπαρνήθηκε τὴ ρηχότητα της κοσμικῆς ζωῆς, ἐπωμίσθηκε τον Σταυρό του Κυρίου και ἔδωσε τις υποσχέσεις της Μοναχικῆς ζωῆς στο Ἅγιον Ὅρος. Ἐγίνε Μοναχός στη Μονὴ Ἀγίου Διονυσίου, ὅπου ἔθεσε τον τράχηλό του στο ζυγὸ της χριστομιμήτου υπακοῆς και ἐπύκτευε δια βίου με παραδειγματικὴ αὐταπάρνησι ἐναντίον των σαρκικῶν και πνευματικῶν παθῶν, με παρθενία και ἀγνότητα, με «τηρησιν του νοός» ὡς λένε οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες, με ἀνυποχώρητο πόλεμο ἐναντίον των βλασφημῶν, πονηρῶν και ἀκαθάρτων λογισμῶν, με νηστείες, με ἀγρυπνίες και με ἀδιάλειπτες προσευχές, με υπομονές πολλές στα δύσκολα και δακρυώδη του βίου και στις ἀτέλειωτες συκοφαντίες ὠρισμένων φθονερῶν, με καθημερινὸ σταύρωμα του ἐγῶ και του ἰδίου θελήματος! Ταυτόχρονα ἐρευνούσε και μελετούσε συστηματικὰ στις

πλούσιες αγιορείτικες βιβλιοθήκες τις Άγιες Γραφές και τα συγγράμματα των θεοφόρων Πατέρων, αναζητώντας στα δεύτερα τις ασφαλείς ερμηνείες των πρώτων, ενώ δεν έπαυε να συμβουλευεται έμπειρους και φτασμένους σε υψηλά μέτρα φωτισμού και αγιότητος πατέρες και πνευματικούς, προκειμένου να προχωρή με ασφάλεια, φοβούμενος τις παγίδες του διαβόλου. Ανάμεσα σ' αυτούς που δια βίου συμβουλευόταν και έκανε υπακοή ήταν ο Πατριάρχης Άγιος Γρηγόριος ο Ε', καθώς και οι Κολλυβάδες Άγιος Μακάριος Αρχιεπίσκοπος Κορίνθου και Γέρων Σίλβεστρος ο Καισαρεύς.

Αλλά είπαμε ότι όλους τους πνευματικούς θησαυρούς που με κάθε επιμέλεια συνέλεξε, βλέποντας το έρεβος μέσα στο οποίο βρισκόταν το Γένος και τους κινδύνους που αντιμετώπιζε τόσο από τους άθεους διαφωτιστές, όσο και από τις ξένες αιρετικές προπαγάνδες, αλλά και από τις συνεχείς προσπάθειες εξισλαμισμού από τους κατακτητές του, δεν τους αξιοποίησε μόνο για τον εαυτό του. Τους αξιοποίησε κατά θαυμάσιο τρόπο για το καλό όλης της Εκκλησίας και του Γένους. Κι αυτό το έκαμε με τα έξοχα και περισπούδαστα συγγράμματά του. Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός έπραττε ανάλογα, με τις ιεραποστολικές περιοδείες και το προφορικό κήρυγμα. Ο Νικόδημος επέλεξε πολύ σοφά το γραπτό λόγο, το βιβλίο. Άλλωστε, *verba volant, scripta manent!* Τότε που η έκδοσις ενός βιβλίου ήταν τεράστιος άθλος και απαιτούσε ατέλειωτα τρεχάματα, συνεχή νυχτέρια και αφθονία χρημάτων, ο πτωχός και ρακενδύτης Νικόδημος κατώρθωσε να συγγράψη και να εκδόση όχι ένα η δύο βιβλία, αλλά μια ολόκληρη και μοναδικά σπουδαία βιβλιοθήκη! Ιλιγγιά ο νους εκείνου που εξετάζει προσεκτικά τι έγραψε, πως και κάτω από ποιές συνθήκες το έγραψε, για ποιούς το έγραψε! Εγνώριζε άριστα όλες τις μορφές της Ελληνικής γλώσσας, από την Ομηρική μέχρι την κλασσική - αττική, την ελληνιστική κοινή των Θείων Γραφών, τη λόγια και δημώδη του Βυζαντίου, μέχρι και την ολότελα λαϊκή και απλοϊκή των πτωχών χωρικών και νησιωτών της εποχής του. Έτσι έγραψε για όλους! Και για τους μορφωμένους και για τους αγραμμάτους. Και για τους σπουδαίους και για τους απλοϊκούς. Και για τους Πατριάρχες και Επισκόπους και Ποιμένες και Πνευματικούς, και για το ποίμνιο. Και για τους Μοναχούς και για τους λαϊκούς! Στον καθένα στη γλώσσα του και στο επίπεδό του, με την ίδια χάρι και την ίδια χυμώδη και χειμαρρώδη ευφράδεια! Εσιοδότησε πνευματικά και έθρεψε ολόκληρη την Εκκλησία! Ας το δούμε αυτό λίγο πιο αναλυτικά.

Για τον απλό λαό έγραψε τη «Χρηστοθήεια». Ένα βασικό εγχειρίδιο της Ορθοδόξου πνευματικής ζωής. Για να ξεριζώση ολέθριες προλήψεις, δεισιδαιμονίες και ειδωλολατρικά κατάλοιπα και να διδάξη τα βασικότερα, το αλφαβητάριο θα έλεγα, του κατά Θεόν βίου. Εκδόθηκε στη Βενετία το 1803. Μετέφρασε σε σύγχρονη λαϊκή γλώσσα τον «Συναξαριστή των δώδεκα μηνών του ενιαυτού»,

παλαιό έργο Μαυρικίου Διακόνου με τους βίους των Αγίων κάθε ημέρας, τον οποίο και «μεθ' όσης πλείστης επιμελείας ανεκάθηρε, διώρθωσε, επλάτυνε, ανεπλήρωσε, εσαφήνισε και υποσημειώσεσι κατηγλάϊσε», όπως χαρακτηριστικά έγραψαν οι εκδότες. Συνέταξε το «Νέον Εκλόγιον», στο οποίο περιέλαβε κατ' εκλογήν βίους διαφόρων Αγίων και μερικές ψυχωφελείς διηγήσεις. Εκδόθηκε στη Βενετία το 1803 και επανεκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολι από το Πατριαρχικό Τυπογραφείο το 1862. Τους βίους και τα μαρτύρια των μετά την Άλωσι Αγίων Μαρτύρων, γραμμένους από διάφορους επωνύμους και αξιόπιστους συγγραφείς, συνεκέντρωσε, επεξεργάσθηκε και κατέστρωσε στο «Νέον Μαρτυρολόγιον», που εκδόθηκε το 1794, εμπλουτισμένο και με μερικές εορταστικές των Νεομαρτύρων Ακολουθίες. Οι απανωτές αυτές Αγιολογικές εργασίες του Αγίου Νικοδήμου οφείλονται στην ευσεβή επιθυμία του να γνωρίσουν οι πιστοί τους Αγίους, τους παλαιούς και τους συγχρόνους τους, ώστε να έχουν πρότυπα! Να διδαχθούν από την αρετή τους, από τον αγώνα τους, τη νηστεία τους, την προσευχή τους, την ακακία και συγχωρητικότητά τους! Να κατανυγούν και να φιλοτιμηθούν να ζήσουν και αυτοί ανάλογο βίο. Μάλιστα το «Νέον Μαρτυρολόγιον» ελειτούργησε και ως σπουδαίο ανάχωμα στα θλιβερά κύματα των εξισλαμισμών. Διαβάζοντας για τον νέο από το γειτονικό χωριό, για την κοπέλα από το νησί τους, για τα παλληκάρια από παραδίπλα, που σ' εκείνον τον καιρό προτίμησαν να βασανισθούν απάνθρωπα και να πεθάνουν σαν άμωμα σφάγια, προκειμένου να κρατήσουν ως το τέλος την Πίστι του Χριστού και την ελληνικότητά τους, εφιλοτιμούνται και αυτοί να αντισταθούν στις πιέσεις και στα δελεάσματα και να μείνουν ως το τέλος τίμιοι Ομολογηταί της ευσεβείας και να προστεθούν στη χορεία των Αγίων Μαρτύρων. Η αν προς στιγμήν εκάμπτοντο και αποστατούσαν, να μετανοήσουν κατόπιν και να επιστρέψουν, όπως ο Κωνσταντίνος ο Υδραίος, ο Γεώργιος ο Χιοπολίτης, ο Μάρκος ο Κρης, τόσοι άλλοι, και να γίνουν στο τέλος και αυτοί Μάρτυρες Χριστού, καύχημα της Εκκλησίας και του Γένους. Εκτός από τα σπουδαία Αγιολογικά αυτά κείμενα ο Αγ. Νικόδημος έδωσε στον λαό και δύο ιδιαίτερα ψυχωφελή έργα: τα «Πνευματικά Γυμνάσματα» και τον «Αόρατο Πόλεμο». Πρόκειται για δύο έργα Λατίνων συγγραφέων, μεταφρασμένα και εκτενώς διασκευασμένα όμως, με πολλές προσθαφαιρέσεις, επί το ορθοδοξώτερον, από τον ίδιο. Τα «Πνευματικά Γυμνάσματα», ως πρωτότυπο: «Exercitia Spiritualia», ήταν έργο του Ιγνάτιου Λογιόλα, ιδρυτού του Τάγματος των Ιησουϊτών και Αγίου των Ρωμαιοκαθολικών, περιωριζόταν σε 30 όλες κι όλες σελίδες και είχε πρωτοεκδοθή στη Λειψία το 1548. Του Αγίου Νικοδήμου η διασκευή έφθασε τις 650 σελίδες! Ο «Αόρατος Πόλεμος» πρωτοτύπως είναι έργο του Ιταλού Θηατίνου ιερέως Λορέντζο Σκούπολι υπό τον τίτλο: «Combattimento Spirituale» (Ο Πνευματικός Αγών), και είχε εκδοθή το 1589 στη Βενετία. Να σημειωθή ότι οι Θηατίνοι μοναχοί είναι συγγενείς των Ιησουϊτών, αλλά πλησιέστεροι προς την Ορθόδοξη ασκητική πράξι, καθ' όσον

εβασίζοντο κυρίως επάνω στη διδασκαλία της «Κλίμακος», του Αγ. Ιωάννου του Σιναΐτου. Ο ιερός Νικόδημος επίσης εξέδωσε το κείμενο «Περί συνεχούς Θείας Μεταλήψεως» του Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου. Το επεξεργάστηκε, το εβελτίωσε, το επηύξησε και το εξέδωσε στη Βενετία το 1783, προκειμένου να φωτισθή ο λαός να προσέρχεται συχνά στη μετάληψη των αγίων Μυστηρίων, που είχε καταντήσει σαν έθιμο μόνο για 2-3 φορές τον χρόνο, και εάν! Ας μη λησμονούμε ότι ο Νικόδημος υπήρξε κορυφαία μορφή του αναγεννητικού εκείνου πνευματικού κινήματος των Κολλυβάδων, ένα από τα θεμελιώδη σημεία της διδασκαλίας των οποίων ήταν η συχνή Θεία Κοινωνία. Να σημειώσουμε ακόμη ότι τα τελευταία τρία βιβλία του τα είχε προτείνει ο έτερος κορυφαίος των Κολλυβάδων Άγιος Μακάριος Επίσκοπος Κορίνθου, ο Νοταράς.

Για τους Ποιμένες της Εκκλησίας ο θείος Νικόδημος ετοίμασε και προσέφερε τρία πολύ σπουδαία βιβλία: α) Το «Πηδάλιον», β) το «Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον» και γ) το «Εξομολογητάριον». Το «Πηδάλιον» είναι η πρώτη συστηματική και επί επιστημονικής βάσεως κωδικοποιήσις όλων των Ιερών Κανόνων, Αποστολικών, Συνοδικών και Πατερρικών, βάσει των οποίων κυβερνάται η Εκκλησία και ρυθμίζεται ο βίος των πιστών. Δεν πρόκειται για μια απλή καταγραφή και παρουσίασι των Κανόνων, αλλά και για θεολογική εις βάθος ερμηνεία τους και υπομνηματισμό και σύγκρισι και συμφωνία μεταξύ τους, σε συνάφεια και με τις μεμονωμένες ερμηνείες παλαιών Κανονολόγων. Πρόκειται για ένα πραγματικά τιτάνειο έργο, για το οποίο οφείλουν στον ταπεινό Νικόδημο απεριόριστη ευγνωμοσύνη τόσο η Εκκλησία, όσο και η επιστήμη του Κανονικού και

Εκκλησιαστικού Δικαίου. Εκδόθηκε στη Λειψία το 1800. Αναφέρεται ως κοινό έργο του ιεροδιδασκάλου Αγαπίου του Πελοποννησίου και του Νικοδήμου. Αυτό είναι ανακριβές. Ο Άγιος Νικόδημος συμπεριέλαβε ως συν-συγγραφέα τον Αγάπιο, θέτοντας μάλιστα και πρώτο το όνομά του, από ταπείνωσι, εκτιμώντας εντελώς ήσσανος σημασίας βοήθεια και συναντίληψι του Αγαπίου, ώστε να μην καρπωθή ο ίδιος, ένας απλούς μοναχός, όλη τη δόξα αυτού του άθλου. Το «Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον» είναι μια κορυφαία πραγματεία περί των υψηλοτέρων πεδίων της πνευματικής ζωής και του τρόπου της τηρήσεως του νοός δια της φυλακής των αισθήσεων και καθάρσεως της καρδιάς και της ενώσεως εν συνεχεία με τον Θεόν. Πρόκειται για μια απάντησι σε αίτημα του εξαδέλφου του Ιεροθέου, όταν εξελέγη και χειροτονήθη Επίσκοπος Ευρίπου και θέλησε, με επαινετή ταπείνωσι, να λάβη από τον φωτισμένο ασκητή του Αγίου Όρους οδηγίες και κατευθύνσεις για το πως θα μπορέση να ευαρεστήση στον Θεό ως Αρχιερέυς. Και ο Νικόδημος, σε ηλικία μόλις 32 ετών, ευρισκόμενος στο ερημονήσι της Σκυροπούλας για ησυχία και άσκησι, κάθησε και συνέγραψε από το περίσσευμα του δικού του βιώματος αυτό το αριστούργημα της νηπτικής και μυστικής Θεολογίας εις απάντησιν, χωρίς βιβλιοθήκες κοντά του, χωρίς κανένα βοήθημα. Στην συνεκδιδόμενη αλληλογραφία των δύο ιερών εξαδέλφων θαυμάζει κανείς όχι μόνο τον βαθύ αλληλοσεβασμό και το γνήσιο εκκλησιαστικό ήθος, αλλά και την απaráμιλλη ωραιότητα της γλώσσης που χρησιμοποιούν. Εκεί δημοσιεύεται και η περίφημη μετάφρασι σε ηρωϊκό εξάμετρο του Ευαγγελίου του Εσπερινού της Αγάπης, που δείχνει την άνεσι του θείου Νικοδήμου και στην Ομηρική γλώσσα. Ενθυμούμαι κάποτε στην Αυστραλία όταν με είχε επισκεφθή ο πολύς Μπαμπινιώτης, έκανα λόγο στον σοφό Καθηγητή περί του βιβλίου αυτού και του το έδειξα, μου είπε συγκινημένος: «Πέρα από την καθαρά πνευματική ωφέλεια, από αυτό το βιβλίο και μόνο θα μπορούσα να βγάλω πέντε διδάκτορες»! Το «Εξομολογητάριον» είναι ένας πρακτικός οδηγός και βοήθημα απευθυνόμενο πρωτίστως και κυρίως στους πνευματικούς, για το πως πρέπει να ζουν οι ίδιοι, πως να ασκούν το λειτούργημα του εξομολόγου και πως να διαχειρίζονται τη μετάνοια των πιστών με σοφία, σύνεσι, φόβον Θεού και αγάπη, ώστε να έχουν επιτυχή και σωτήρια ποιμαντικά αποτελέσματα. Απευθύνεται επίσης και στους πιστούς και τους διδάσκει πως και γιατί είναι ανάγκη να προσέρχωνται στο σωτήριο Μυστήριο της Εξομολογήσεως.

Στους Μοναχούς εχάρισε επίσης πολύ σπουδαία έργα: Την «Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών», τον «Ευεργετινό», την «Βίβλο Βαρσανουφίου και Ιωάννου» και το «Θεοτοκάριον». Η Φιλοκαλία είναι έργο κοινό των δύο Αγίων: Μακαρίου Κορίνθου του Νοταρά και Νικοδήμου του Αγιορείτου. Ο πρώτος έκαμε μια πρώτη συλλογή κειμένων Νηπτικών Πατέρων και την εμπιστεύθηκε στον δεύτερο για να την ελέγξη, να παραβάλη και συγκρίνη τα κείμενα με τα πρωτότυπα τα αποκείμενα στους παλαιούς κώδικες των βιβλιοθηκών των Αγιορειτικών Μονών, να τα

διορθώση, να αποκαθάρη, να τα εμπλουτίση και να τα ετοιμάση προς έκδοσιν. Ο Νικόδημος εργάστηκε ασταμάτητα επί μία διετία για το σκοπό αυτό, συνέγραψε και σύντομους βίους των ανθολογουμένων αγίων συγγραφέων και τους προέταξε στα κείμενα, συνέγραψε και ένα λαμπρό και πολύ κατατοπιστικό προοίμιο, και η «Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών» εκδόθηκε στη Βενετία το 1782. Από τότε εγνώρισε πολλές εκδόσεις και μεταφράσεις σε πολλές ξένες γλώσσες και στη σύγχρονη Νεοελληνική. Η μετάφρασί της μάλιστα στα Σλαβονικά από τον Όσιο Παΐσιο Βελιτσκόφσκι και η έκδοσί της στη Μόσχα το 1793 υπήρξε ο πλέον αποφασιστικός παράγοντας για την αναγέννησι του Μοναχισμού στο Ρωσικό κόσμο. Η Φιλοκαλία είναι η βασική εγκυκλοπαιδεία, θα λέγαμε, της Μοναχικής ζωής και ο λεπτομερέστερος οδοδείκτης της οδού της μετανοίας, της καθάρσεως, του φωτισμού και τελικά της θεώσεως. Ο «Ευεργετινός» είναι ένα κατά κάποιον τρόπο συμπλήρωμα της «Φιλοκαλίας» επί το απλούστερον, πρακτικότερον και εποπτικότερον. Πρόκειται για μια παλαιά συλλογή ασκητικών κειμένων του ΙΑ αί., την οποία ο Νικόδημος αντέγραψε από παλαιά αγιορείτικα χειρόγραφα, την χτένισε, την αποκάθαρε, έγραψε διαφωτιστικό προοίμιο και σημειώσεις και εκδόθηκε στη Βενετία το 1783. Η «Βίβλος Βαρσανουφίου και Ιωάννου» είναι ένα ωραίο παλαιό ψυχωφελέστατο ασκητικό βιβλίο ανωνύμου συγγραφέως σε μορφή ερωταποκρίσεων πάνω σε σπουδαία θέματα πρακτικής και θεωρητικής πνευματικής ζωής, το οποίο ο ιερός Νικόδημος διώρθωσε, καθάρισε από παρέμβλητα στοιχεία, επλούτισε με έναν λαμπρό πρόλογο στον οποίο παρουσιάζει και στοιχεία του βίου και της προσωπικότητας των δύο ασκητών Αγίων και εξέδωσε τύποις το 1803. Ο «Στέφανος της Αειπαρθένου» η «Θεοτοκάριον» εκδόθηκε στη Βενετία το 1796 και είναι ένα υμνολογικό ανθολόγημα που περιέχει 56 Κανόνες αφιερωμένους στην Υπεραγία Θεοτόκο, έναν για κάθε ημέρα της εβδομάδος στους οκτώ ήχους της Βυζαντινής μουσικής. Στο τέλος καθενός από αυτούς προστίθενται και τέσσερα ομόηχα Προσόμοια. Περιέχει ακόμη επτά Θεομητορικούς Κανόνες ψαλλόμενους σε διάφορες περιστάσεις. Του «Θεοτοκαρίου» γίνεται δαψιλής χρήσις στην καθημερινή λατρεία των Μοναχών και μάλιστα των Αγιορειτών.

Για όλους τους Θεολογούντες και γενικώς για όλους τους φιλομαθείς και με κάποια παιδεία πιστούς έδωσε το «Εορτοδρόμιον», τη «Νέα Κλίμακα», τον «Κήπον Χαρίτων», την «Ερμηνεία εις τας ΙΔ' Επιστολάς του Αποστόλου Παύλου», την «Ερμηνεία των Ζ Καθολικῶν Επιστολῶν», την «Ερμηνεία εις τους ΡΝ Ψαλμούς», την «Απολογία περί της Κυρίας ημῶν Θεοτόκου» και την «Ομολογία Πίστεως». Το «Εορτοδρόμιον» είναι μια καταπλητική εργασία θεολογικής και φιλολογικής αναλύσεως και ερμηνείας των ασματικών Κανόνων όλων των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών, το βάθος, το εύρος και η εμβρίθεια της οποίας αφήνει άφωνους και τους φιλόλογους και τους θεολόγους. Στην εισαγωγή, στα προλογικά σημειώματα, στις υποσημειώσεις, στις κριτικές και συγκριτικές παρατηρήσεις που συναγωνίζονται σε έκτασι την κυρίως εργασία, εκεί παρουσιάζεται η άφθαστη θεολογική και φιλολογική κατάρτισι, η σπάνια οξύνοια και ευρυμάθεια, αλλά και το κριτικό πνεύμα του μεγάλου Ναξίου Πατρός. Εκδόθηκε μετά την κοίμησι του Αγίου, το 1836 στη Βενετία. Η «Νέα Κλίμαξ» είναι μια εξαίρετη ερμηνεία στους Αναβαθμούς της Οκτωήχου. Ισχύουν και γι' αυτήν όσα έφθην ειπών για το «Εορτοδρόμιον». Όπως ο μακαριστός μελετητής του Αγ. Νικοδήμου π. Θεόκλητος Διονυσιάτης εσημείωνε προλογίζοντας μια έκδοσί της, «και μόνον η Νέα Κλίμαξ ήτο ικανή να αναδείξη τον Αγ. Νικόδημον μέγαν Θεολόγον, ισοστάσιον των προ

αυτού Αγίων Πατέρων, ως συμπυκνώσαντα εν αυτή όλην σχεδόν την περί Θεολογίας γραμματείαν». Και επρόκειτο για το κύκνειον άσμα του Αγίου μας! Ο «Κήπος Χαρίτων» έρχεται σαν συμπλήρωμα των δύο προηγούμενων, παρά το ότι χρονικά προηγείται. Πρόκειται για γλαφυρή ερμηνεία των Θ' Αγιογραφικών Ωδών της στιχολογίας, στην οποία συμπιληματικώς προστέθηκαν και συνεκδόθηκαν η Κυριακή Προσευχή σε ηρωϊκό μέτρον και ένας οδηγός αλληλογραφίας και παράρτημα περί των κύκλων του ηλίου και της σελήνης, περί δισέκτου έτους κ.λπ. Εκδόθηκε στη Βενετία το 1819. Με τον ίδιο τίτλο είχε συγγράψει βιβλίο αυτοβιογραφικό του ο πολύς Καισάριος Δαπόντες, το οποίο όμως όσο εξούσε ο Αγ. Νικόδημος ήταν άγνωστο και ανέκδοτο και φυσικά δεν είχε ιδέα περί αυτού. Άλλωστε πέραν του τίτλου δεν υπάρχει καμμία διασύνδεσις των δύο έργων. Η «Ερμηνεία εις τας ΙΔ' Επιστολάς του Αποστόλου Παύλου» είναι στην πραγματικότητα έργο του Θεοφυλάκτου Αρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, μεταγλωττισμένο και διασκευασμένο από τον Άγιο Νικόδημο, εμπλουτισμένο με πολλές σημειώσεις, εκτενείς διασαφηνίσεις και εμβριθή υπομνηματισμό. Εκδόθηκε με την οικονομική συνδρομή των Πατριαρχών Γρηγορίου Ε' και Κυρίλλου και του «Εξοχωτάτου και Πανεκκλάμπρου Κόμητος Κυρίου Κυρίου Ιωάννου Καποδίστρια, συμβούλου και εξ απορρήτων του σεβαστού των Ρωσσιών Αυτοκράτορος και βασιλέως Πολωνίας, ιππέως διαφόρων ταγμάτων Ρωσσίας και άλλων Αυτοκρατόρων και Βασιλέων κ.τ.λ.», όπως χαρακτηριστικά δηλώνεται στην α έκδοσι που πραγματοποιήθηκε στη Βενετία το 1819. Η «Ερμηνεία των Ζ Καθολικῶν Επιστολῶν» της Καινῆς Διαθήκης, δηλ. οι των Ιακώβου, Πέτρου, Ιωάννου και Ιούδα, που εκδόθηκε στη Βενετία το 1806 και η «Ερμηνεία εις τους ΡΝ΄ Ψαλμούς», διασκευή, υπομνηματισμός και εμπλουτισμός του σχετικού έργου του Ευθυμίου Ζιγαβηνού, η οποία εκδόθηκε το 1817 στην Κωνσταντινούπολι από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, συναποτελούν μια λαμπρή ερμηνευτική τριλογία, η οποία αποδεικνύει πόσο ο ιερός Νικόδημος είχε γνωρίσει, κατανοήσει σε βάθος και αναχωνεύσει δημιουργικά και απλανώς όχι μόνο το γράμμα, αλλά και το πνεύμα των Αγίων Γραφών. Η «Ομολογία Πίστεως» είναι μία αποστομωτική και απόλυτα τεκμηριωμένη θεολογικώς απάντησι σ' εκείνους που από φθόνο η «αμαθίαν ασχήμονα» εσυκοφαντούσαν τον Άγιο ως πλανεμένο δήθεν και κακόδοξο. Αναφέρεται επιπροσθέτως στο θέμα των προνομίων της Κυριακής, στο θέμα των Μνημοσύνων και των Κολλύβων, κεντρικό άλλωστε της όλης Κολλυβαδικής έριδος που κατέληξε σε πραγματική πνευματική αναγέννησι, επίσης στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας κ.λπ.. Γράφτηκε το 1805 αλλά τυπώθηκε επίσημα το 1819 στη Βενετία. Με αφάνταστο κόπο και ασύλληπτη θυσία χρόνου κατώρθωσε να συγκεντρώση, να διορθώση και να υπομνηματίση το σύνολο των έργων του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά και να το στείλη στο τυπογραφείο στη Βιέννη προς έκδοσιν. Εκεί χάθηκαν όλα, μαζί με επαναστατικά κείμενα του Ρήγα Φεραίου από

πυρκαϊά, όπως ειπώθηκε. «Εχάθη φευ και αλλοίμονον από την αμέλειαν των επιστατών το τοιούτον πάγκαλον βιβλίον!», όπως οδύρεται ο πρώτος βιογράφος του Αγίου ιερομόναχος Ευθύμιος Σταυρουδάς. Πρόκειται για πολύ ύποπτη υπόθεσι! Το γεγονός αυτό ήταν η μεγαλύτερη θλίψις της ζωής του Αγ. Νικοδήμου! Πάντως, κατά θαυμαστό τρόπο, ο θαυμάσιος Πρόλογος τον οποίο είχε γράψει ο Αγ. Νικόδημος σώθηκε, ευρεθείς στα χέρια του Ναξίου Μοναχού Μελχισεδέκ Βατοπεδινού, Νομοφύλακος του Οικουμενικού Θρόνου, και εδημοσιεύθηκε στην «Εκκλησιαστική Αλήθεια» του Οικουμενικού Πατριαρχείου, στο τεύχος 22ας Νοεμβρίου 1883. Εκ του όνυχος αυτού αντιλαμβανόμαστε οποίος λέων δυστυχώς απωλέσθη!

Έγραψε και άλλα σπουδαία κείμενα «εις κοινήν των Ορθοδόξων ωφέλειαν», όπως εσυνήθιζε να σημειώνει, επιμελήθηκε, διώρθωσε και επλούτισε με σημειώσεις τα Άπαντα του Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, ενώ επίσης επιμελήθηκε, διώρθωσε και επλούτισε με πολλές επεξηγηματικές σημειώσεις το εκτενές (13.824 δεκαπεντασυνλλάβων στίχων!) θεολογικό ποίημα «Αλφαβηταλφάβητος» του Αγ. Μελετίου Γαλησιώτου, το οποίο όμως δεν κατώρθωσε να εκδόση. Εξεδόθη μόλις το 1928! Επιμελήθηκε, διώρθωσε εκτενώς και έφερε προς έκδοσι το «Ευχολόγιον» των ιερών Ακολουθιών, προς χρήσιν των ιερέων. Εξέδωσε επίσης «Απάνθισμα Κατανυκτικών Ευχών, περιέχον και τας Θεολογικάς και προς Θείον Έρωτα Θεωρητικάς Ευχάς του Ιερού Αυγουστίνου» (εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου στην Κωνσταντινούπολι, το 1799) καθώς και τα «Εγκώμια του Επιταφίου Θρήνου» αφού επέφερε πολλές διορθώσεις. Συνέθεσε πλείστες ιερές Ακολουθίες, Κανόνες και Χαιρετισμούς σε διαφόρους Αγίους, τροπάρια, εγκωμιαστικούς λόγους σε διάφορες εορτές και Αγίους, προσευχές, επιστολές, ιαμβικά ποιήματα και επιγράμματα που θα σας κούραζα αφάνταστα αν συνέχιζα με την ίδια λεπτομερή παρουσίασι. Σταματώ εδώ για να σημειώσω μόνο ότι ο στρηρός αυτός εργάτης της ενθέου λογισύνης, τόσο με την αγιότητα και το προσωπικό του παράδειγμα πίστεως, αρετής, ευσυνειδησίας και φιλοτίμου εργατικότητος, όσο και με το τεράστιο και θεολογικώς και φιλολογικώς λαμπρό συγγραφικό του έργο, πρωτογενές και δευτερογενές, κατέστη ένας μέγιστος Ευεργέτης της Εκκλησίας και του Γένους. Πατριάρχαι, Αρχιερείς, Ιερείς, Πνευματικοί, Μοναχοί, Θεολόγοι, Ιεροκήρυκες, εργάται του Ευαγγελίου κάθε λογής, τον έχουμε πρόχειρο καθοδηγητή και ασφαλή διδάσκαλο. Η ακαδημαϊκή Θεολογία και η Φιλολογία στο πρόσωπό του διαθέτουν έναν ξεχωριστό και πολύκαρπο εργάτη τους. Δοθέντος δε ότι τα έργα του έχουν μεταφρασθή και στις γλώσσες άλλων Ορθοδόξων λαών, η ευεργεσία του Νικοδήμου ξεπερνά κατά πολύ τα όρια του Ελληνισμού. Ας σκεπάζη άνωθεν με τις ευλογίες του και τις προς Θεόν πρεσβείες του τόσο τον φερώνυμό του Σύλλογό σας, όσο και την γεννήσασα Νάξο και το Άγιον Όρος του Άθου και όλη την εμπερίστατη Πατρίδα μας.

Σας ευχαριστώ.